

Пазинич Т.А. Щодо проблем ксенофобії в Україні та необхідності комплексного дослідження злочинів, що вчинюються на цьому ґрунті / Процесуальні та криміналістичні аспекти досудового розслідування : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., м. Одеса, 14 квітня 2016 р. — Одеса: ОДУВС, 2016. С.245-247. (276 с.).

ЩОДО ПРОБЛЕМИ КСЕНОФОБІЇ В УКРАЇНІ ТА НЕОБХІДНОСТІ КОМПЛЕКСНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ ЗЛОЧИНІВ, ЩО ВЧИНЯЮТЬСЯ НА ЦЬОМУ ҐРУНТІ

Пазинич Тетяна Анатоліївна

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри криміналістики,
судової медицини та психіатрії Харківського
національного університету внутрішніх справ

Прояви агресії та дискримінації по відношенню до представників суспільства, які відрізняються від більшості кольором шкіри, формою очей, національністю, релігійними переконаннями тощо були соціальною і політичною проблемою майже кожної країни. Спалахи цих явищ часто обумовлені закономірними для світу процесами. Наприклад, такими, як перенаселення території, неконтрольована еміграція, загострення релігійного протистояння тощо. Грамотна, зважена соціально-економічна політика керівництва держави, міжнародних організацій, разом із чітким реагуванням правоохоронної системи здатні своєчасно загасити подібні настрої серед населення, так би мовити вчасно «загасити пожежу». Досвід в цій сфері має світова спільнота, і він є неоціненний.

Для України зараз проблема ксенофобії набуває загрозливих масштабів, і необхідно, на наше переконання, дуже уважно поставитись до двох аспектів. По-перше, визнати існування даної проблеми в нашій державі, по-друге, виробити механізм протидії проявам ворожнечі і ненависті в нашому суспільстві з урахуванням міжнародного досвіду боротьби з цим явищем.

Кримінальне законодавство України поставлено на боротьбу із проявами ксенофобії і ненависті. Так, кримінальне покарання встановлено за дії, що направлені на розпалювання ворожнечі, розбрату, дискримінації та ненависті серед населення. До таких належать наступні: посягання на територіальну цілісність і недоторканність

України, поєднане з розпалюванням національної чи релігійної ворожнечі (ч. 2 ст. 110); порушення рівноправності громадян залежно від їх расової, національної належності або релігійних переконань (ст. 161); ввезення, виготовлення або розповсюдження творів, що пропагують культ насильства і жорстокості, расову, національну чи релігійну нетерпимість та дискримінацію (ст. 300).

В КК України виокремлено злочини *проти життя та здоров'я особи, мотивом яких є расова, національна чи релігійна нетерпимість*. Зокрема, п.14 ч.2 ст.115 - умисне вбивство з мотивів расової, національної чи релігійної нетерпимості; ч. 2 ст. 121 - умисне тяжке тілесне ушкодження з мотивів расової, національної чи релігійної нетерпимості; ч.2 ст. 122 - умисне середньої тяжкості тілесне ушкодження з мотивів расової, національної чи релігійної нетерпимості; ч.2 ст. 126 - побої і мордування з мотивів расової, національної чи релігійної нетерпимості; ч.2 ст. 127 - катування з мотивів расової, національної чи релігійної нетерпимості; ч.2 ст. 129 - погроза вбивством з мотивів расової, національної чи релігійної нетерпимості.

КК України встановлює також відповідальність за низку *дій, об'єктивна сторона яких прямо пов'язана із образою і приниженням релігійних почуттів, честі і гідності певних національних меншин*. Очевидно, що ці злочини пов'язані із проявами нетерпимості до представників цих груп. До таких дій відносяться наступні: пошкодження або знищення релігійних споруд чи культових будинків (ст. 178); незаконне утримування, осквернення або знищення релігійних святинь (ст. 179); перешкоджання здійсненню релігійного обряду (ст. 180); наруга над могилою, іншим місцем поховання або над тілом померлого (ст. 297).

Як підтвердження особливого підходу законодавців до визначення злочинів, що вчинюються з мотивів нетерпимості, слід привести також положення пункту 3 частини 1 статті 67 КК України - суд повинен визначати обставини, що обтяжують покарання за будь-який злочин, в тому числі таку обставину, як вчинення злочину на ґрунті расової, національної чи релігійної ворожнечі або розбрату. Тобто, при розслідуванні будь-якого злочину на стадії досудового й судового слідства необхідно приймати всі заходи для вивчення особи підозрюваного, встановлення і фіксації фактів, що

вказують на специфічний мотив його дій – мотив нетерпимості до представників певної раси, нації або релігійної групи.

Очевидно, що вищевказаний перелік норм КК України свідчить про ґрунтовний підхід законодавців до виокремлення досліджуваних нами злочинів. Але постає питання, чи застосовується закон на практиці?

Статистичні дані Департаменту інформаційних технологій МВС України свідчать про реєстрацію досить невеликої частки досліджуваної категорії злочинів, але це не відображає дійсної картини їх вчинення.

Так, в період з 2013 по 2016 роки не зареєстровано кримінальних проваджень щодо посягання на територіальну цілісність і недоторканність України, поєднане з розпалюванням національної чи релігійної ворожнечі (ч.2 ст.110), не дивлячись на загально відомий факт окупації частини території нашої держави під виглядом «захисту корінного російського населення».

Фактів порушення рівноправності громадян залежно від їх расової, національної належності або релігійних переконань (ст.161) зареєстровано 79, і тільки 9 проваджень були направлені до суду с обвинувальним актом. Фактів дій направлених на розповсюдження творів, що пропагують культ насильства і жорстокості, расову, національну чи релігійну нетерпимість та дискримінацію (ст. 300) зареєстровано 322, з яких в суд направлено тільки 225 проваджень. Випадків вбивств іноземців кваліфікованих за п.14 ч.2 ст.115 зареєстровано 2 факти в Харкові в 2015 році, при цьому всі провадження були направлені з обвинувальними актами до суду. Про напади, в ході яких були завдані тілесні ушкодження різного ступеню тяжкості (ч. 2 ст. 121, 122) відкрито і завершено обвинуваченням тільки 5 проваджень.

Такі показники мають місце в той час, коли за даними незалежних експертів, кількість насильницьких злочинів, вчинених на ґрунті расизму та ксенофобії, є не меншою, ніж 190 на рік в Україні. За статистичними даними Генеральної прокуратури України за період 2013-2015 роки потерпілими від злочинів стали 5 539 іноземних громадян, але тільки 1395 проваджень по цих фактах були направлені до суду з обвинувальними актами.

Очевидно, що більша частина злочинних проявів ксенофобії і расизму залишається поза увагою і офіційною статистикою правоохоронних органів. Це обумовлено, на наш погляд, кількома факторами.

По-перше, потерпілі рідко повідомляють про злочини, вчинені на ґрунті ненависті, побоюючись дискримінації з боку представників поліції. Вони не вірять у те, що їхні заяви будуть розглянуті. Частина потерпілих перебуває в Україні нелегально, часто не знають своїх законних прав на захист, зокрема, права звернення із заявами про злочини, порядку оскарження дій правоохоронних органів при відмові в реєстрації заяв. Значна кількість потерпілих не володіють мовою на рівні, який би дозволив скласти таку заяву, надати пояснення до неї, а працівники поліції, як правило, не мають адекватних можливостей для перекладу [1].

По-друге, слідчі стикаються з цілою низкою труднощів у розслідуванні вищезазначених злочинів, адже стрижнем процедури виступає доказування і детальне відображення в матеріалах кримінального провадження елемента суб'єктивної сторони злочину – спеціального мотиву нетерпимості підозрюваного до представників певної раси, національності чи релігійної групи. Це досить складно. Адже слідчому для цього необхідно чітко уявляти природу формування стереотипів (расизму, релігійної нетерпимості, етнофобії, антисемітизму тощо) і вміти виокремлювати їх зовнішній вираз в діях злочинця, в слідах і обстановці вчинення злочину. Це потребує значних інтелектуальних і практичних зусиль правоохоронців.

Уникаючи цих труднощів, слідчі часто кваліфікують злочинні прояви расизму і ксенофобії як хуліганство або за іншими загальними статтями без кваліфікуючої обставини – особливого мотиву. І це має вкрай негативні наслідки. Слід приймати до уваги, що злочини, вчинені на ґрунті ненависті, відрізняються тим, що вони не направлені проти конкретної особи (жертви, яка зазнає нападу, або права якої обмежуються). Ці злочини направлені проти представників певної нації, релігійної течії, етносу тощо. Саме тому вони викликають гострий суспільний резонанс, масові акції протестів [2], бійки, протистояння груп населення, підривають авторитет держави і українського суспільства, як цивілізованих суб'єктів.

Багато проблем викликає й те, що відкриття кримінального провадження за фактами вчинення злочинів, що направлені на розпалювання расової, національної чи релігійної ворожнечі та розбрату (за статтями 110, 161, 300), як правило, пов'язане із необхідністю попередньої експертної оцінки агітаційних матеріалів (друкованих видань, кінострічок), текстів публічних виступів (в засобах масової інформації, на зібраннях, концертах тощо). Розслідування цих досить специфічних злочинів вимагає від слідчого вміння швидко орієнтуватись у тому, які об'єкти підлягають вилученню і який порядок подальшої роботи з ними. Слідчі повинні чітко знати, які експертизи необхідно призначити для отримання висновків щодо оцінки висловлювань, символіки, як таких, що розпалюють ворожнечу, розбрат або принижують певні меншини.

Підводячи підсумок, хотілось би зазначити, що вказані статистичні показники та наявні труднощі на практиці підтверджують необхідність комплексного підходу до вирішення цієї проблеми. Вивчивши природу явища ксенофобії в суспільстві, і формування небезпечних стереотипів нетерпимості до представників «інших», слід дослідити механізм злочинів, що вчинюються на їх ґрунті, висвітлити закономірні зв'язки між його елементами (характеристикою злочинця, жертви, використовуваних знарядь і засобів, обстановки, часу і місця вчинення, слідів тощо). Адже вони несуть особливу небезпеку для людства. На відміну від інших, від них потерпають не поодинокі жертви. Їх особливість в тому, що вони сіють розбрат і ворожнечу серед цілих груп населення, і поміж державами. Вони стають підґрунтям некерованих масових акцій, терористичних актів і, навіть, війн. Вкрай необхідно, на нашу думку, зараз приділити увагу формуванню низки концептуальних положень щодо методик розслідування злочинів, що вчиняються на ґрунті расової, національної чи релігійної ненависті, і виробленню механізму протидії цьому явищу.

Література:

1. В Украине резко участились случаи нападения на иностранных студентов /Издание «Сегодня.ua». Горячая тема. Спецрубрика от 29.02.2016/ [електрон. ресурс]

- <http://www.segodnya.ua/criminal/v-ukraine-rezko-uchastilis-sluchai-napadeniy-na-inostrannyh-studentov-695752.html>

2. Павленко Е. Иностранцы назвали Харьков опасной точкой мира. После четвертого нападения студенты вышли на площадь, потребовали усилить патрулирование студгородка и наказать виновных /Издание «Вести» от 16.06.2015/ [электрон. ресурс] - <http://vesti-ukr.com/harkov/103613-inostrancy-nazvali-harkov-opasnoj-tochkoj-mira>